

FORMAČNÍ PLÁN ASC

2 0 1 2

Preventivní systém Dona Boska v dnešní době

(Výtah z díla Carla Nanniho SDB)

Úvod

Hlavní představený, Don Pascual Chávez Villanueva vyhlásil tříletou přípravu na oslavu jubilea 200 let od narození Dona Boska. Dříve než jsme četli tento jeho dopis, začali jsme připravovat „Formační plán na rok 2012“ a zvolili jsme téma „Preventivní systém Dona Boska“. Později jsme zjistili, že tímto tématem trochu předběhneme posloupnost: „Znalost životního příběhu Dona Boska“, „Pedagogika Dona Boska“ a „Spiritualita Dona Boska“. Vzhledem k tomu, že roky přípravy jsou od 16. srpna do 15. srpna následujícího roku, není náš předstih až tak velký a v druhé části se s tématem již shoduje. Věříme, že text, který jsme přejali z díla Carla Naniho, profesora na Salesiánské Univerzitě v Římě, bude podnětný pro naši formaci i inspirující pro náš život.

A abychom nevynechali ani první téma přípravy, doporučujeme každému, ať pro svou osobní duchovní četbu vybere některý ze životopisů Dona Boska a ožíví si jeho životní příběh.

Vaše provinciální rada

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých,
vnímavý vůči darům Ducha a otevřený realitě své doby,
ty ses stal pro mladé lidi, zejména pro malé a chudé,
znamením přednostní Boží lásky.
Buď naším vůdcem na cestě přátelství s Pánem Ježíšem,
abychom v Něm a v jeho evangeliu
objevovali smysl našeho života
a pramen skutečného štěstí.
Pomáhej nám velkoryse odpovídat na povolání,
které jsme přijali od Boha,
abychom v každodenním životě
byli budovateli společenství
a s nadšením spolupracovali
ve společenství s celou církví
na budování civilizace lásky.
Vypros nám milost vytrvalosti
v prožívání vysoké míry křesťanského života
podle ducha blahoslavenství
a dej, abychom se, vedeni Pannou Marií Pomocnicí,
jednou mohli s tebou setkat ve velké nebeské rodině.
Amen

1. Výchovná zkušenost Dona Boska

Výchovná metoda zakořeněná v životním příběhu a zkušenosti Dona Boska a salesiánské rodiny

Preventivní systém se nezrodil u zeleného stolu. Není výlučným výsledkem studia pedagogické literatury. Jeho prvotním zdrojem je Don Bosco – jeho životní příběh, osoba, svatost a zápal pro výchovu. Chceme-li tedy pochopit výchovnou sílu preventivního systému v dnešní době, musíme si nejen uvědomit jeho silné body, základní myšlenku a směřování, ale především sestoupit k výchovné zkušenosti a pedagogické reflexi Dona Boska a jejímu pokračování ve výchovné tradici salesiánské rodiny.

Don Bosco, muž činu a zároveň „teoretik“

Odborníci se shodují, že Don Bosco byl především mužem činu. Nevypracoval žádné organické a komplexní pojednání o svém pedagogickém myšlení, ani plně a systematicky nepopsal svou výchovnou metodu. Jeho *Preventivní systém ve výchově mládeže* (1877), *Paměti Oratoře svatého Františka Saleského* (1873–1879) a dva *Listy z Říma* (10. května 1884, jeden adresován mládeži a druhý salesiánské komunitě Valdocco) však nepochybně obsahují podstatné jádro jeho výchovného systému, zejména jsou-li čteny spolu s dalšími spisy, které pro náboženskou formaci mládeže publikoval (*Příručka mladého člověka, Životopis Dominika Savia, Životopis Františka Besucca, Životopis Michala Magoneho, Dějiny spásy, Dějiny církve, Dějiny Itálie, Desetinný metrický systém* atd.). I když tedy Don Bosco, (možná pro nedostatek času), po sobě nezanechal žádná organická pojednání, zájem o „pedagogickou“ problematiku jevil vždy – třebaže jej nevyjadřoval akademickými formami.

Toto pedagogické uvědomění se v něm rodilo postupně, jednak interakcí se spolupracovníky, jednak potřebou stále znovu a znovu při své činnosti reagovat na podněty okolního kulturně-historického prostředí.

Je třeba rovněž říci, že jeho myšlenky jsou obsahově velice blízké obecné pedagogické mentalitě doby a jejímu zdravému smyslu pro výchovu. Možná jsou souhrnem toho, co Don Bosco slyšel a přejal od svých spolupracovníků.

Hluboký znalec svého prostředí, pozorný ke znamením doby

Při svém téměř padesátiletém pedagogickém působení se Don Bosco vždy snažil vnímat potřeby daného dějinného okamžiku a patně a účinně na ně odpovídat.

Rada, kterou dal svým spolupracovníkům v roce 1883 („Je třeba znát naši dobu a přizpůsobit se.“), byla pro něho samého principem neustálé činnosti. I pro salesiány se výrok „S Donem Boskem v dnešní době“ již stal tradičním.

Solidární s mladými lidmi a pozorný k jejich potřebám

I když své spolupracovníky neustále vyzýval k oběti pro mladé a ředitele salesiánských domů na prvním místě žádal „Snažte se, aby vás mladí milovali“, v *Dopise z Říma* z roku 1884 všechny napomíná, že nestačí mladé lidi milovat, mít rád: „Nejen ať jsou milováni, ale ať vědí, že jsou milováni“. Co víc, podněcoval své spolupracovníky, aby mladé znali osobně, sledovali je krok za krokem, byli solidární s jejich životně důležitými zájmy,

znali jejich potřeby a úmysly, nořili se do dějinného kontextu, ve kterém měli růst a rozvíjet svou osobnost. Dnešním jazykem bychom řekli, že neustálou modalitou výchovného působení Dona Boska bylo přátelství a výchovný dialog, který nijak neubírá na rozdílnosti vztahů a zkušenosti mezi mladými a vychovateli. Právě k takovému postoji Don Bosco své salesiány nutil, a ti v něm ještě dnes ukazují to nejlepší ze své výchovné tradice.

Hlavní nosné myšlenky „preventivního systému“

Tato jednotící „duše“ je poměrně jasně vedena některými nosnými myšlenkami, které si Don Bosco a jeho spolupracovníci s postupujícím časem během výchovné praxe utvářeli. Velice stručně je můžeme vyjádřit následujícím způsobem:

- 1) Činnost Dona Boska je zakořeněna v základním osobním rozhodnutí konat dobro v nejširším slova smyslu, což se v něm jako v křesťanu a knězi projevovalo pastoračním záplem, který ho vedl zejména k úsilí o duchovní dobro mládeže („*Da mihi animas*“). Jeho postoj můžeme shrnout jako „upřednostnění činné lásky“. Tato činná láska pak nalezla své vyjádření ve výchově a ve starostlivosti o životní podmínky a problémy mladých, s nimiž se setkával.
- 2) Hluboká víra v dobrotu a milosrdné otcovství Boží. Ty se staly jedním z důvodů, proč si Don Bosco vybral svatého Františka Saleského za příklad svým spolupracovníkům a za ochránce své kongregace. Kongregace kněží a laiků, oddaných výchově mládeže, zejména chudé, opuštěné, ohrožené a z lidových vrstev.
- 3) Hluboké přesvědčení o velikosti i křehkosti mladého člověka, a stejně tak o jeho důstojnosti jako dítěte Božího. Životopisné paměti (sbírka dokumentů o životě a díle Dona Boska ve dvaceti svazcích) svědčí o Don Boskově přesvědčení, že „v každém mladém člověku, byť by na tom byl sebehůř, se skrývá bod přístupný k dobrému; první povinností vychovatele je tento bod, tuto citlivou strunu srdce, nalézt a využít“. Jeho výchovné působení je dále zakořeněno v důvěřivé naději v Boží prozřetelnou přítomnost ve světě. Proto svým spolupracovníkům opakoval „Ničím se nezneklidňuj“, slova vlastní Ježíšovi, svatému Pavlu, svatě Terezií z Avily a svatému Františkovi Saleskému.
- 4) Přístup k mladým lidem je založen na rozumu, laskavosti a hlubokých motivacích, vyplývajících z náboženského pojmání života, jak píše ve svém díle Preventivní systém ve výchově mládeže: „Tento systém se opírá především o rozum, náboženství a laskavost.“
- 5) Základní pojetí výchovy, spočívající na aktivní a přátelské přítomnosti vychovatele, který měl podporovat iniciativu a růst k dobru, povzbuzovat k osvobození od jakéhokoli zotročení, aby tak zlo nemohlo v jednotlivcích i celé skupině překonat a porazit to nejlepší, co v nich je („asistence a preventivita“). Tato výchova se pak měla projevat i ve výchovném prostředí, sociální dynamice a rodinném duchu takovým způsobem, aby se zde každý cítil „jako doma“.
- 6) Již od počátku bylo záměrem jeho díla formovat „dobré křesťany a poctivé občany“, kteří si budou „vydělávat na chléb vlastní práci“. Musíme však dodat, že v posledních letech vzhledem k měnící se době a širšímu pohledu na své dílo, (to již překročilo hranice Sardského i Italského království a otvíralo se Evropě, oběma Amerikám i celému světu), se cíle Don Boskovy výchovy rozšířily. Zajímal ho celý životní projekt člověka, (který v sobě slučoval práci, náboženství a ctnosti), i společnosti, (kde mu šlo o zbožnost, morálku, kulturu, civilizovanost).

„Arzenál“ pedagogických pokynů jak převést myšlenky ve skutečnost

Don Bosco dal těmto svým myšlenkám instituční, procesní, právní a historickou podobu. Oratoř na Valdocco se v tomto smyslu pro mladé stala „otevřeným domovem, farností zprostředkující evangelium, školou připravující na život a hřištěm, kde se potkávali jako přátelé a žili v radosti“ (čl. 40, Stanovy SDB).

Zkušenost Don Boskovy oratoře proto pro salesiány zůstává stálým kritériem rozlišování a obnovy jakékoli aktivity či díla.

Bylo by možné vypsát podrobný seznam „pokynů“, jak je Don Bosco při hledání svého pedagogického „arzenálu“ sám uskutečňoval. Týká se to např. uspořádání prostředí, řádu společného života komunity, skupiny i všech dohromady; souhrnu rekreačních, herních, fyzických, kulturních a náboženských aktivit; rozvržení denního, týdenního, ročního i periodicky se opakujícího času a slavnostních dnů; živého smyslu pro zapojení, spoluodpovědnost a spoluúčast všech – jak jednotlivců, tak celé skupiny – na životě výchovného střediska; střídání rituálů, spontánní rekreace a doby volna; používání hromadných sdělovacích prostředků či meziosobní, přímé a intimní komunikace (jako např. slavné „slůvko do ouška“) atd. Pomysleme rovněž na typické prostředky, jako kapela, divadlo, každoroční výlety, slavnosti Neposkvrněné Panny Marie (především pro chlapce v internátech), svatého Josefa (především pro řemeslníky), Panny Marie Pomocnice (pro širší veřejnost)...

Je jasné, že tento arzenál je dítětem své doby. Zůstává však smysl pro hledání a konkrétní výchovný přístup podle dané situace.

Výchova jako „společné dílo“

Jak Don Boskův preventivní systém, tak jeho výchovné iniciativy jsou ve skutečnosti v jeho výchovné zkušenosti něčím velmi osobním. Jsou však zároveň i „společným dílem“, plodem osobního zamýšlení a života spolu s mladými, salesiány, spolupracovnicemi, sympatizanty, Dcerami Panny Marie Pomocnice a dalšími, které s genialitou a pružností postupně a časem ke svému dílu přidružil nebo se do něj snažil různým způsobem zapojit. Jak bylo řečeno, Don Bosco tím pro uskutečnění nejvyššího cíle svého života – výchovy mládeže – překročil ideologické i politické hranice své i druhých.

Podněty k zamýšlení a diskuzi:

- Sdílím s Donem Boskem hluboké přesvědčení o velikosti i křehkosti mladého člověka, a stejně tak o jeho důstojnosti jako dítěte Božího?
- Známe dnešní dobu? Víme, v čem se máme přizpůsobit, a v čem ne?
- Můžeme i v dnešním světě žít heslo: „Ničím se nezneklidňuj?“
- Umíme pro spásu druhých překračovat hranice, překážky a předsudky?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

2. Salesiánská prevence dnes

Předcházet, a ne potírat

Po dlouhou dobu se někteří vychovatelé a pedagogové domnívali, že preventivní systém je velký výchovný podvod. Pod zástěrkou „uvést chlapce do morální nemožnosti dopustit se hříchu“ se podle nich měla ve skutečnosti skrývat těžká forma výchovného autoritářství, zabraňující jakémukoli svobodnému a odpovědnému růstu. Preventivní systém měl ve skutečnosti produkovat poslušné, pasivní či prostě rozkazy vykonávající osoby.

Hájení a ochrana mladých lidí před drogami, zdá se, v dnešní době hodnotu prevence znovu začíná oceňovat. Na druhé straně, vidíme-li násilí a kriminalitu mladých vůči rodičům, přátelům, starým a postiženým, cizincům i prostým lidem, mnozí volají po represivních opatřeních. Zároveň slyšíme těžká obvinění proti přílišné benevolenci ze strany rodičů a učitelů a výchovným praktikám nových generací, vyrostlých v době mládežnického a feministického odporu, nebo vláčených zvrácenou logikou konzumu a bezuzdné touhy po blahobytu. Vyjádříme-li to tradičními termíny, nadává se na úpadek mravů, relativizování hodnot, strach rodičů říci dětem „ne“, aby nemusely trpět tím, čím trpěli sami, a naopak je nechávají vyrůstat v bavlence, navykají je mít „všechno a hned“, bez jakékoli přípravy na složitost existence, rozdílná pojetí života a problémy, které s sebou nese.

Má salesiánský preventivní systém vzhledem k překonání přílišné benevolence i autoritářství co říci? Je možné předcházet, a nikoli potírat, aniž by se přitom ve výchově nedopouštělo škod? Jak? Za jakých podmínek? Kterým směrem se vydat?

Vyděme z „bodu přístupného k dobrému“

Salesiánské stanovky v článku 20 tvrdí, že „Don Bosco získal ze života s chlapci v první oratoři duchovní a výchovné zkušenosti, které shrnul pod název, preventivní systém“. Rozuměl jím lásku, která se dává nezištně, protože čerpá z lásky Boha, jenž svou prozřetelností každého člověka předchází, svou přítomností provází a zachraňuje tím, že mu dává život“.

Pokud chceme, aby preventivní systém vydal dobré výchovné plody i dnes, je především nezbytné převzít tento jeho náboženský obzor. Výchova tedy musí být nesena silným ideálem.

Nakonec to však stejně předpokládá odvážnou volbu: preventivní systém sází všechno na to, co je pozitivní, na zdroje a možnosti života a dobra, které byly každému z nás vrozeny a které dostal do života jako dar od rodiny, společnosti a církve. Jak bylo řečeno, podle Dona Boska se „v každém mladém člověku, byť by na tom byl sebehuř, skrývá bod přístupný k dobrému“. Preventivní systém sází všechny své výchovné karty na tento „bod“, třebaže by byl tím nejmenším, nejobtížnějším a nejzanedbanějším. Z něj vychází, a co víc, činí z něj „Arhimédův“ bod, s jehož pomocí chce v člověku vzbudit vůli k dobru, stimulovat jej k pozitivním a autentickým způsobům seberealizace, důstojným jak vůči sobě samému, tak vůči druhým a světu. Jak říká zakladatel skautingu Baden Paell: „zanechat svět trochu lepším, než jsme jej našli“, uznávat, oceňovat, stimulovat a jít dále, učinit ze života něco víc.

To, co předchází, co je připraveno a co je plánováno

Preventivní je rovněž synonymem toho, co „předchází“, co je „připraveno“, „předem stanoveno“, znamená vytváření pozitivních podmínek k dosažení účinného a lidsky uspokojivého cíle. Věnovat pozornost všem pomáhajícím prostředkům, dobrým pracovním podmínkám, vytváření příjemného prostředí, kde se člověk cítí přijat, být s mladými při tom, kde jsou a co dělají, snažit se vytvářet „platformu“ pro komunikaci – to vše jsou některé z „preventivních“ linií, kterým je třeba věnovat čas, námahu a... peníze!

Nakonec je třeba říci, že preventivní je také synonymem pro to, co je „viděno dopředu“, co je „plánováno“. Nestačí dobro pouze vidět a přijímat, ale je nutno se snažit hledat, jak ho uskutečnit; společně vyhledávat strategie, příznivé momenty, lidi a způsoby, jak dobro zkonkrétnit a získat jeho plody. Viděno z tohoto pohledu, všechno hledání a zpracovávání „výchovných projektů“ uskutečňovaných společně s mladými ve výchovných komunitách, v interakci s okolním prostředím a ve spolupráci s místní církví, získává výchovný charakter.

Rozum, náboženství a laskavost pro růst mladých

Salesiánská prevence působí jako systém. Jinými slovy, opírá se a spolupracuje se všemi jednotlivými prvky, které jsou pro ni charakteristické. Je založena na rozumnosti neboli na hledání dobrých důvodů, motivů, moudrosti, vyváženosti a rozvaze, jak se ke každému zachovat vzhledem k jeho silám a možnostem. Při svém jednání rozlišuje, uznává hierarchii hodnot. Vždy má před sebou konkrétního člověka se jménem a příjmením, s jeho momentální životní situací a životními rytmy.

Zároveň je založena na něčem pevném. Soustřeďuje se především na hodnotu každé osoby. Víra nám říká, že Bůh se rozhodl stvořit každého „jmenovitě“, pro každého Ježíš zemřel na kříži, a že Duch svatý každého z nás učí a podepírá v hloubce našeho nitra (jak říkal sv. Augustin). Salesiánská prevence vidí ve „znameních doby“, na něž upozornil 2. vatikánský koncil, výchovné zdroje, které jsou cenné pro výchovu jednotlivců, skupin a komunit v jejich konkrétní kultuře, prostředí a právě probíhajících dějinných procesech. V tomto smyslu Don Bosco hovořil o „náboženství“ a na tomto cenném základě si salesiánská prevence klade jako obecný cíl výchovu „dobrých křesťanů a poctivých občanů“. Lépe to uvidíme ve třetí kapitole, věnované právě tomuto aspektu preventivního systému.

Rozum a náboženství se co do hodnot a cílů v preventivním systému spojují s laskavostí, tedy s inteligencí výchovné lásky, která má ráda děti a mládež. Snaží se s nimi vstoupit do výchovného vztahu a nevyhýbá se přitom těžkostem, věkovým, povahovým či osobnostním rozdílům. Má je ráda. To znamená, že se snaží mezi sebou sladit city, rozumnost, lásku, ale také odvahu, účinnost, úsilí a iniciativu. Jak píše Don Bosco v úvodu k *Příručce mladého člověka (Il giovane provveduto)*: „Stačí, že jste mladí, abych vás měl hodně rád.“

„Já pro vás...“

Chtěl bych tuto kapitolu uzavřít tvrzením, že je-li preventivní systém myšlenkou a duší, je také historií. Stejně jako kdysi, i dnes se musí vynalézavě a tvořivě aktualizovat a přizpůsobovat době, místu, kultuře a konkrétním situacím. Je svěřován vychovatelům, jak jednotlivcům, tak skupinám, komunitám a výchovným hnutím; je třeba mít

сны, ale i plány a schopnost konkretizace se smyslem pro míru a hranice (nikdo totiž není dokonalý a „nejlepší“ se nakonec může stát „nepřítelem dobrého“). Preventivní systém vyžaduje přemýšlení, studium, přípravu, kompetenci, askezi, smysl pro komunitu, diskusi.

Každý vychovatel, který chce uskutečnit preventivní systém, si musí přivlastnit Don Boskova slova „Pro vás studuji, pro vás pracuji, pro vás žiji, pro vás jsem ochoten dát i život,“ jak vzpomíná mladý kronikář oratoře don Ruffino (1840–1865). Den za dnem je však potřeba hledat i to, co řekl Ježíš učedníkům: „Sám sebe se za ně posvěcuji“ (Jan 17,19).

Preventivní systém zahrnuje i modlitbu za mladé: za všechny a za každého zvlášť, počínaje těmi, s nimiž konkrétně pracujeme, a kterým jsme tudíž skutečným znamením Boží prozřetelnosti!

Podněty k zamyšlení a diskusi:

- Jak chápu toto Don Boskovo rčení: „nejlepší“ se může stát „nepřítelem dobrého“?
- Umíme hledat s Donem Boskem přístup k mládeži, který se nepřiklání ani na stranu přílišné benevolence, ani na stranu autoritářství?
- Máme zkušenosti s nalézáním „přístupového bodu k dobrému“ v našich bližních?
- Dovedeme být v setkání s lidmi osobní, se zájmem o jejich životní situaci a jejich potřeby?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

3. Náboženství: základ preventivního systému

Jaké náboženství pro preventivní systém dnes?

Preventivní systém Dona Boska se „celý opírá o rozum, náboženství a laskavost“. V tomto smyslu je náboženství základem výchovného způsobu Dona Boska.

Co to však znamená dnes, za situace široké náboženské lhostejnosti, praktického ateismu, náboženského pluralismu, silícího fundamentalismu a náboženské intolerance? Jaké místo zaujímá náboženství v hlavách mladých i dospělých, kterým jde téměř výlučně o blahobyť, peníze a úspěch, kteří nechtějí být omezovali ve svých osobních přáních a touhách, podněcování televizní propagandou a reklamou?

Obzor „výchovné lásky“

Don Bosco žil ve světě v mnoha směrech odlišném od našeho. I jeho doba však byla dobou velkých změn (restaurace po francouzské revoluci, liberalismus, rozvoj průmyslu, nacionalismus, kolonialismus, rodící se socialismus; rolník, který odcházel pracovat do hlavního města; kněží, kteří se v té době začali bavit nejen s dospělými, ale i s dětmi). Nikdy neztratil odvalu, nikdy nepřestal konat dobro. Žádné ze situací se nepoddal, ale postavil se jí a všemi prostředky usiloval o vítězství nad zlem a triumf dobra.

Proto je důležité především „napodobit jednání Dona Boska“: udělat v naší době podle svých schopností a sil to, co ve své době udělal Don Bosco.

Hluboce cítil, že ho Bůh posílá k mladým. Preventivní systém se zrodil z „výchové lásky“, konkrétního a praktického vyjádření „lásky, která nás žene při pochopení, že Ježíš zemřel pro spásu všech“ (2 Kor 5,14).

„Rozumné“ náboženství

Náboženství je v preventivním systému vnitřně propojeno s rozumem a laskavostí. Spojeno s rozumem bude náboženství muset nacházet důvody (dnes bychom řekli smysl) života, výchovy a všech malých i velkých věcí, které člověk den po dni koná; bude muset být rozumné, a nikoli bigotní, obřadnické, utlačující nebo deprimující. Svatý Dominik Savio to pochopil velmi dobře, a proto říkal: „Svatost pro nás znamená být hodně veselí“. Don Bosco v úvodu k *Průručce mladého člověka* mladé lidi ujišťoval, že život podle evangelia přináší radost („Služte Pánu s radostí“), a přál jim „štěstí“. Měl na mysli štěstí, které ví, cítí a chápe, že i v utrpení „kousek nebe všechno spraví“.

Salesiánské náboženství je náboženstvím lidovým, jednoduchým, jdoucím bez velkých okolků k podstatě („láska k Bohu a k bližnímu“). Dlouhé, nesrozumitelné, mladým lidem i dospělým nic neříkající modlitby a liturgie se s preventivním systémem neslučují. Na druhé straně, Don Bosco byl „sjednocen s Bohem“ a všední život prožíval „jako by neustále viděl neviditelného“.

„Laskavé“ náboženství

Náboženství je v preventivním systému dále spojeno s laskavostí. Jeho ohniskem je proto Boží láska, jeho otcovství/mateřství (Bůh velký ve své lásce, bohatý milosrdenstvím a odpuštěním, věrný, který nikdy neopouští, i když je opouštěn, který nás povzbuzuje k dobru a spravedlnosti). Bůh střílejší všude kolem, není bohem preventivního systému.

Náboženstvím preventivního systému je náboženství „radostné zvěsti“, evangelia, blahoslavenství, Ježíše nazývajícího své učedníky nikoli služebníky, ale přáteli, který všechny volá k hledání Božího království a jeho spravedlnosti, který je a pracuje s námi po všechny dny (ne jeden den ano, druhý den nikoli) až do konce světa.

Jednodušeji řečeno, je náboženstvím zbožného humanismu svatého Františka Saleského, který se od Boha naučil laskavosti, dobrotě, trpělivosti a odpouštění; a který na základě Pánova vtělení vyvodil, že se lze stát svatými (tedy žít podle Boha a evangelia) za každých podmínek života, ve všech jeho okamžicích a situacích a v každém věku (jako by permanentní svatost, paralelní k „permanentní výchově“, o které se dnes tolik hovoří).

Vyjádřeno hlouběji jde o náboženství prožívané v Duchu svatém, který naplňuje zemi a „je zdrojem veškerého posvěcení“, který v čase pomáhá rozlišovat znamení jeho přítomnosti a Boží vůle. Je pramenem optimismu, nedovolí upadat do pesimismu a ztrácet odvalu v těžkostech.

Proto se při mši ke svatému Donu Boskovi čte perikopa ze svatého Pavla: „Mějte zájem o všechno, co je čestné, co je správné, co je nevinné, co je milé, co dělá dobrou pověst, a o každou zdatnost nebo činnost, která si zasluhuje chválu. Pak Bůh, dárcе po-koje, bude s vámi“ (Flp 4,8–9).

Výchovné náboženství

Don Bosco odděloval čas a období církevními i civilními svátky. Dobře věděl, či alespoň tušil, že slavení, vzpomínání a veselí v člověku vytváří vědomí, že někam patří a s někým tvoří jednu „partu“. Může zakoušet, pociťovat, ba téměř se rukou dotýkat neviditelného tajemství, něčeho, co mu každodennost ve svém rychlém běhu nedovolí zachytit a prožít. Z nedělní mše odchází spokojen a s větší odvahou a útechou může začít v pondělí pracovat. Je-li však mše svatá smutná, chladná a nudná, můžeme ji ještě nazývat salesiánskou? Pokud jako vychovatel nesdílíme, nebo se alespoň netěšíme na to, co je „slavnostního“ pro mladé (nejedná se jen o oslavy, ale také o písničky, sport, různé podniky...), jak můžeme být při jejich výchově „s nimi“?

A co častá svatá zpověď a přijímání? A úcta k Panně Marii?

Zůstává jeden problém: Jak to udělat, aby časté svaté přijímání, zpověď a úcta k Panně Marii byly „pilíři“ preventivního systému, jako tomu bylo u Dona Boska?

Především se domnívám, že i on je považoval za cíle své výchovy, k nimž je třeba dospět postupně, bez okamžitého nucení a bezpodmínečného vyžadování u všech. Je zapotřebí k nim vést dlouhou výchovou k víře, či rozvíjením víry přijaté. Věřím, že ve stopách Dona Boska kráčíme tehdy, máme-li snahu vést mladé k prožívání osobního života „ve společenství“, působit jim radostné a hluboké zážitky z modlitby a liturgie, a tak rozvíjet společenství na úrovni Boha stvořitele a Otce všech, Ježíše Vykupitele všech lidí a Ducha svatého přítomného v každé osobě. Kromě toho, není snad v intencích svátostné zpovědi rovněž výchova k odpouštění a výchovné působení skrze doprovázení a duchovní vedení, stimulace vůči otevřenosti k transcendentnu a práci pro druhé?

Ukazovat Pannu Marii jako tu, která naslouchala Božímu slovu, která se meditací ve svém srdci snažila pochopit tajemnou Ježíšovu přítomnost, která se stala služebnicí Boha i druhých, která trpěla a následovala svého Syna až pod kříž, která i po smrti a vzkříšení Páně stála po boku učedníků jako jejich matka, která doprovázela první kroky rodící se církve, která je v církevní tradici neustále připomínána jako útěcha a posila chudých a všech, kdo hledají osvobození a Boží spásu. Panna Maria může být významnou a lidsky důstojnou postavou pro všechny, i pro hledající a ty, kteří zatím nejsou schopni křesťansky uvěřit.

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Don Bosco nikdy neztratil odvalu, nikdy nepřestal konat dobro. Žádné ze situací se nepoddal, ale postavil se jí a všemi prostředky usiloval o vítězství nad zlem a triumf dobra. Jak jsem na tom já?
- Je pro mne vztah k Bohu pramenem k optimismu, který nedovolí ztráct odvalu v těžkostech?
- Jak v našich podmínkách oživit pilíře preventivního systému Dona Boska, kterými jsou zpověď, časté svaté přijímání a úcta k Panně Marii?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

4. „Poctiví občané a dobří křesťané“

Výchovné působení se silným občanským a církevním zaměřením

Don Bosco měl velmi jasně stanoveny obecné cíle, kterých chtěl pomocí preventivního systému dosáhnout. Vyjadřoval je v jednoduchých, ale účinných formulacích. Jsou známa jeho tři hesla, kterými označoval své osobní cíle: „zdraví, studium, svatost“. Méně akademickou variantou tohoto programu bylo „veselost, studium, zbožnost“.

To ze společenského a církevního hlediska umožňovalo být „poctivými občany a dobrými křesťany“, schopnými spojit „práci, náboženství, ctnost“, „zbožnost, morálku, kulturu, občanskost“. I zde je možno zahlédnout šťastnou syntézu toho, co Don Bosco na jiných místech pojmenovával jako „morálka, občanská a křesťanská výchova“, umožňující pomýšlet na integrální obraz muže/ženy, kteří by byli zároveň osobami, pracujícími občany a věřícími. Motto „poctiví občané a dobří křesťané“ Don Bosco s největší pravděpodobností sám nevymyslel, ale v určité formě přejal z křesťanských výchovných prostředí zaměřených na sociální sféru.

Ale co dnes?

Tato shrnující formulace výchovných cílů se však dnes i v tradičně křesťanských prostředích hned jeví jako těžko přijatelná. Není to jenom proto, že se změnil život, společnost, církev a v závislosti na tom i obraz člověka, společnosti a církve, k němuž má výchova směřovat. Vychovávat poctivé občany a dobré křesťany v době pluralismu, globalizace, informačních technologií a šířící se multikulturality není snadné. Především bychom se asi měli ptát, co dnes ve světě a v církvi znamená být poctivými občany (stejně jako dobrými křesťany).

Být poctivými občany v podstatě znamená dodržovat zákony, chovat se správně podle norem a pravidel uspořádávajících občanské soužití. Zde však jde o něco víc, a nikoli pouze o to být občanem, který dělá jen to, co se musí, který pasivně poslouchá, nedělá problémy a nechce si zadat s otázkami spravedlnosti, jenž se stará hlavně o sebe a v ničem se nechce příliš angažovat a nechce mít nic společného s tou „špinou, kterou je politika“. Znamená to pak také být spravedlivými v sociálních vztazích, spolupracovat podle potřeb, které vyžaduje společenské soužití, platit daně, respektovat společný majetek, nezneužívat společné věci ve svůj prospěch, zajímat se o obecné blaho, cítit se zodpovědnými za budoucnost vlastní země i celého světa.

Být v dnešní době poctivými občany?

To není vůbec snadné. Co znamená být poctivým občanem například v degradovaných oblastech občanské společnosti, kde panuje korupce, bezuzdné a ilegální hledání vlastního prospěchu, černá práce? Jak se má člověk jako občan chovat správně a legálně vůči zákonům, které nelze rozuzlit a vůči jejichž dodržování nejsou vytvořeny podmínky? Jak je možno po občanovi, občance nebo sociální skupině požadovat, aby se chovali čestně a „nechytračili“, když přitom stále a všude narážejí na nemožnost dodržování zákonů kvůli chybějícím sociálním jistotám, nespolehlivým formám civilní ochrany, prostředím, ve kterých se nedá společně žít, soudům odsuzujícím poškozené, bezbranné a slabé? Jak se může po občanech chtít, aby byli poctiví, jestliže chybí politická vůle

odstranit skandální nerovnoměrnost a sociální rozdíly nejen vůči chudým, ženám, mladistvým, postiženým, důchodcům, lidem na okraji, toxikomanům, cizincům, ale i vůči tolika občanům a rodinám, kteří se snaží poctivě pracovat, a přesto nejsou schopni sama sebe nebo rodinu uživit?

Pokud toto „utrpení“ a „společenské zlo“ nebude kontrolováno a podstatně redukováno, požadavek být poctiví a dodržovat zákony a normy se stěží může stát něčím jiným, než „zbožným kázáním“.

Uzákonit zákon

Můžeme-li to vyjádřit slovní hříčkou, je třeba „uzákonit zákon“, nalézt smysl pro zákonnost jak z hlediska společenského soužití jako takového (objektivní prvek), tak z hlediska postoje jednotlivých občanů (subjektivní prvek).

Zákonnost má smysl sama o sobě, protože by měla být:

- výrazem svobody všech, jelikož by měla představovat „společenské a historické uspořádání“ různých svobod, které se ve veřejném a občanském prostoru setkávají (proto hovoříme o občanských svobodách a právech);

- podmínkou svobody pro všechny, jelikož by měla být obecným i dílčím rámcem norem a pravidel, ve kterých se všichni mohou pohybovat a jednat svobodně, s jistotou zákona a ochranou a podporou institucí, struktur, služeb a procedur, které umožňují uplatňování práva a míru pro každého jednotlivce i pro celek;

- oporou pro uskutečňování sociální svobody vzhledem k budování obecného a společného blahobytu, jelikož by měla určit jeho oblasti a stanovit jeho konkrétní historickou míru; v tomto smyslu by se měla stát rovněž „strategickou“ pro osobní i společenský rozvoj všech i každého jednotlivce.

Zákon a srdce

Samotná zákonnost nestačí. Není možné být poctivými občany, pokud nejsme především poctivými muži, ženami, hochy, dívkami, dospělými. Pokud zákon není vepsán do srdce a chtěn vůlí, pokud není svobodně přijat jako norma chování a dodržován s osobním zaujetím, občanská zákonnost bude stále problémem. Objektivní zákonnost stojí, nebo padá v závislosti na tom, zda je zakořeněna v morálnosti politiků vytvářejících zákony, vládců a vládních programů, soudců dodržujících spravedlnost, občanů praktikujících a uskutečňujících v každodenním veřejném životě zákony, normy a pravidla. Podmínkou toho je dobrá a účinná morální výchova: Pouze na základě svobody, která je vychovávána, pevného občanského vědomí a zdravého smyslu pro společenskou odpovědnost můžeme doufat v lidsky důstojnou budoucnost naší společenské existence. To ovšem vyžaduje alespoň minimální formaci a konverzi osobní i společenské mentality.

Být v dnešní době dobrými křesťany?

V souvislosti s tím, co jsme až doposud řekli, se nyní budeme snažit pochopit, jak být „dobrymi křesťany“.

Je zapotřebí prohloubit i druhý člen našeho motta – „dobří křesťané“.

Křesťan civilní ani církevní zákon neodhazuje. Jak říká Ježíš v Horském kázání, křesťan zákon „naplňuje“, dává mu plný smysl. V Duchu svatém a v praxi oživuje to, co

by jinak zůstalo mrtvou literou, která by mohla i zabít. K této moudrosti myslí a ducha se vychovává.

I přes problematická prostředí, v nichž žijeme, i osobní a skupinová omezení, snad právě na této úrovni můžeme být poctivými občany. Nyní již chápeme, proč Don Bosco sloučil tento výraz s výrazem „dobří křesťané“.

„Myšlenka oratoři se zrodila na základě početných návštěv vězení v tomto městě [= Turíně]. V těchto místech duchovní i hmotné bídy se nacházelo mnoho mladých chlapců, bystrých, dobrého srdce, schopných stát se útěchou rodin a ctí své vlasti. A přesto zde byli zavřeni, skleslí, stali se odpadem společnosti. Když se pozorně zamyslíme nad příčinami tohoto neštěstí, zjistíme, že tito chlapci byli nešťastní díky nedostatku výchovy, a nikoli proto, že by byli zlí. Kromě toho bylo možno pozorovat, že jakmile se jim postupně dávala pocítit důstojnost člověka, který je rozumný a musí si vydělávat na chléb poctivou prací a ne krádežemi, jakmile jim mohl v mysli zaznít morální a náboženský princip, v srdci pocítiti štěstí, které si nedokázali vysvětlit, ale díky kterému toužili být lepšími. A tak mnozí měnili své chování již ve vězení, a jiní po propuštění žili tak, aby se zde již nikdy nedostali.

Tím se potvrdilo, že tito chlapci se stali nešťastnými díky nedostatku morální a náboženské výchovy, a že tyto dva výchovné prostředky mohly účinně spolupracovat a zachovat je dobrými, pokud ještě takovými byli, či přivést darebáky propuštěné z těchto trestnic k rozumu.“

(Don Bosco)

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Především bychom se asi měli ptát, co dnes ve světě a v církvi znamená být poctivými občany (stejně jako dobrými křesťany)?
- Co všechno může relativizovat požadavek mého dobrého vztahu k občanské společnosti?
- Může ve mně dobrý křesťan pomáhat poctivému občanu?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

5. Výchova jako systém – výchovný vztah

„Logika“ preventivního výchovného působení

Chtěl bych ukázat, jak by preventivní systém zděděný od Dona Boska a tradice salesiánské rodiny mohl fungovat „jako systém“.

V prvé řadě je třeba zcela jistě začít od „prevence“ ve všech jejích významech. Dále je nutno mít stále před očima hodnotový horizont, který jej animuje. V této „systémové“ výchově záleží velmi na vztahu prostředí, na schopnosti využít vhodné příležitosti, (což se dříve vyjadřovalo slovy jako „výchovný takt“, „výchovná obezřetnost“, „moudrost“, ale i „včasnost“, výchovná tvořivost atd.) a na koordi-novaném jednání.

Vychováváme nejen vyučováním a motivací, ale také dobrými vztahy, založenými na trojici „rozum, náboženství, laskavost“, budováním příjemného a k dobru povzbuzující-

ho prostředí. Postupně proto vytváříme návyky, způsoby jednání a vztahy, které budou rozumné, správné, společně schválené a případně i zakotvené v pravidlech, pokynech, statutech, výchovných projektech, plánech formačních nabídek. Vyzýváme, pomáháme a vyjadřujeme podporu k životu ve svobodě, odpovědnosti, kritičnosti, solidaritě.

Vychováváme nikoli sami, nýbrž jako výchovná komunita; nejen osobně, ale i jako instituce. Výchova není záležitostí pouze výchovných institucí (rodina, škola, oratoř, kostel, skupina, zaměstnání), ale je i eko-logická. To znamená, že se uskutečňuje v součinnosti a dynamikách vnitřních i vnějších sítí vztahů, v životě obvodu, města či země, uprostřed probíhajících dějinných procesů, pod vlivem mód nebo velkých pozitivních, či negativních událostí, které člověk prožívá.

„Péče“ o výchovný vztah

Po tomto všeobecném pojednání se nyní můžeme zaměřit na několik myšlenek týkajících se nosné struktury výchovného působení: výchovného vztahu mezi dospělými rodiči, vychovateli, kněžími, animátory... a mladými. Chybí-li vztah, není výchova. Pokud vztah nefunguje, riskujeme zablokování nebo negativní ovlivnění vývoje a formace mladých. Funguje-li špatně, výsledkem může být pokřivení, jednostrannost či fanatismus.

Don Bosco velmi brzy objevil nesmírnou důležitost dobrého výchovného vztahu, a to daleko dříve, než si ujasnil svůj program „výchovného systému“. Možná proto, že jeho nedostatkem sám trpěl. Od prvních let svého života vyrůstal bez otce a jeho nepřítomnost pravděpodobně pociťoval velice bolestně. Již jako chlapec vytušil vážný problém odměřeného postoje kněží, zejména pokud chtěli děti a mladé lidi vychovávat ve víře. Velký počet těch, kteří v důsledku napoleonské politiky opouštěli církve, ho v raném věku přivedl k projektu života, který by této negativní skutečnosti zabránil. Jeho prvním apoštolátem byl pokus překonat právě tuto vztahovou odtažitosť při katechezi pomocí kejklřství. Jako mladý kněz si za svůj způsob života velmi záhy zvolil kontakt s mladými lidmi v ohrožení, přiblížení se k těm, kteří se vzdálili, vytvoření nejen vztahů, ale celého systému vztahů, který by pomáhal chudé mládeži, „nebezpečné a ohrožené“, a lidovým vrstvám (tedy všem, kteří nejvíce trpěli nedostatkem vztahů).

V té nejlepší salesiánské výchovné tradici byl výchovný vztah charakteristický „laskavými“ důrazy (přátelství, otcovství, důvěra, cit, přijetí).

Vyznačoval se však také náročnou láskou, která povzbuzuje k přijetí hodnot a jejich vyjádření v práci a „smyslu pro povinnost“, k brzkému přijímání odpovědnosti, která pozitivně posiluje úsilí o růst a dobro, stimuluje ke snaze „být stále víc“, společně s druhými. Proto i když je třeba napomenout, činí to „prospěšně“: samotný omyl, chybu, neposlušnost či konflikt použije jako prostředek k výchově. „Disciplinární“ zásah nemá funkci trestu, nýbrž je příležitostí, aby si jednotlivec nebo skupina věc uvědomili a znovu se nastolil rozumný pořádek k dobru všech; je podnětem k novému přijetí osobní odpovědnosti a aktivnímu úsilí o společné dobro.

To vše pak bylo myšleno a chtěno uvnitř určité výchovné „rodiny“ a v „rodinném duchu“.

Péče o dobrý výchovný vztah vyžaduje od toho, kdo chce vychovávat podle preventivního systému, značnou námahu a úsilí o neustálé „aggiornamento“ (zdnešnění – naroubování na to jak a čím se dnes žije). Základní připomínkou Dona Boska svým spolupracovníkům je „Snaž se, aby tě milovali“, což konkrétně znamená být blízkým

a účastným; postupně si laskavou věrností získat důvěru a důvěryhodnost; být přijímán, a dokonce milován i přes rozdílnost rolí, stavu, osobností, věku, mentality; odstranění nedůvěry. Zároveň je třeba pečovat o skutečně a efektivně výchovné prostředí („domov“), jak je dobře vidět z Don Boskovy neustálé starostlivosti o život valdocké oratoře.

Vztah jako podstata výchovy

Dnes možná mnohem více než dříve rodiče, vychovatelé, učitelé či animátoři vnímají, že při živém výchovném vztahu s mladými lidmi není to, čemu se říká „úspěšná výchova“ ničím snadným. Generační rozdíly, citlivost mladých pro jiné skutečnosti, jejich touha po blahobytu a okamžitém a plném uspokojení momentálních subjektivních, individuálních a generačních potřeb a tužeb, silný smysl pro autonomii u mladých i dospělých, napětí vyvolávaná společenskými a pracovními závazky, působením reklamy a sdělovacích prostředků, individualizace a privatizace života, rostoucí množství životních nabídek mimo okruh tradičních výchovných institucí, vztahové problémy v rodinách, konec rodinné kontinuity – to vše vystavuje výchovné vztahy nekomunikativnosti, povrchnosti, pomíjivosti, a ty nakonec zůstávají výchovně nedostatečné a neúčinné, přičemž nedojde ani k nutnému konfliktu či „dialektice“. Pokud scházejí společné zájmy nebo dobrý a laskavý tón, přirozená generační vzdálenost se může stát nepřekonatelnou propastí, nenapravitelným zlomem, bariérou, která již nedovolí předávat moudré postoje, které by vedly ke zrání, povzbuzovat k budování vychované osobnosti.

(...) Chcete-li, aby vás naši žáci vnímali jako přátele skutečného dobra, a chcete-li je vést k plnění povinností, nesmíte nikdy zapomenout, že představujete rodiče této drahé mládeže. Ta byla vždy něžným předmětem mého konání, mých studií, mě kněžské služby, a stejně tak i naší salesiánské kongregace (...).

Jsou-li našimi dětmi a musíme-li potírat jejich chyby, vyvarujme se jakéhokoli hněvu, nebo jej alespoň ovládněme tak, že se bude zdát zcela uhašen.

Nezrušujme se, nemějme v očích pohrdání a v ústech nadávky. Mějme pro současnost soucit a pro budoucnost naději. Tak se stanete skutečnými otci a budete napomínat správným způsobem (...).

Nezapomeňte, že výchova je záležitostí srdce a že jeho pánem je pouze Bůh. Nedokážeme nic, pokud nás Bůh nenaučí svému umění a nedá nám k němu klíče (...).

Snažme se, aby nás milovali, učme se vlévat pocit bázně Boží, který je naší povinností, a uvidíme, s jakou podivuhodnou snadností se budou otevírat dveře tolika srdcí, aby spolu s námi zpívala chválu a dikůvzdání tomu, který se chtěl stát naším vzorem, naším životem a příkladem ve všem, zejména ve výchově mládeže. (Don Bosco)

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Jak chápou „prevenci“?
- Dovedeme budovat příjemné a k dobru povzbuzující prostředí?
- Je nám znám paradox, že sdělovací prostředky někdy brání v opravdové lidské komunikaci?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

6. Prostředí, hřiště, život

Naléhavost ekologické tematiky v současné společnosti

V posledních letech jsme zejména na Západě pozorní k problematice ekologie. To nám pomáhá chápat, jak je pro život důležité prostředí. Každý tvor prosperuje díky mini- a makrosystému svého prostředí, ve kterém panuje rovnováha. Prostředí nás ovlivňuje, aniž si to uvědomujeme. Dýcháme je. Dotýká se každého kousku naší kůže i našeho nitra.

Je pravda, že nejsme rostlinami ani zvířaty. Znamená to, že jsme sice schopni od malička reagovat i na ty nejneprátelejší životní podmínky, nikoli však absolutním způsobem a bez pomoci druhých, zejména v době růstu.

Kulturní, morální a lidské prostředí ovlivňuje vývoj osobnosti díky hodnotám a postojům, které nabízí, schvaluje nebo odsuzuje. I v tomto případě nám naše radikální schopnost svobody říká, že nejsme otroky žádného člověka, ani společnosti či televize. Naše radikální schopnost být osobou nás upomíná na náš potenciál transcendence, a to nejen vůči podmíněním osobním, fyzickým a psychickým, ale také společenským, kulturním a historickým, v daném kontextu a okamžiku. Bylo by však nepředstavitelné se domnívat, že je možno žít a rozvíjet se mimo či bez nějaké kultury, organizovaného společenského života, mimo dějiny a vlastní čas.

Dům a hřiště

Existuje tedy výchovná ekologie, která nabývá různých podob a sil. Její zákony potvrzují fakta. Bylo to jedním z prvních zjištění, které Don Bosco zakomponoval do své výchovné zkušenosti. Z kontaktu s mladými ve vězení a ze setkání s dělnickými uční a mladými dělníky, kteří opustili rodiny a přišli do Turína, jasně vytušil, že podněty prostředí spolu s nedostatkem podpory byly schopny převážit i nad přirozenou dobrotou chlapců a jejich touhou po dobru. Pochopil, že „kdyby tak měli nějakého přítele...“, a zároveň brzy dospěl k závěru, že potřebují „domov“. A jak již bylo řečeno, vytušil, že oratoř měla být pro mladé lidi jakousi institucí „totální“ formace: kromě „domova, kde jsou přijati, farností, kde je jim zvěstováno evangelium, školou, která je učí“, také „hřištěm, kde se mohou v radosti a veselosti setkávat a poznávat“.

Stejně jako v salesiánské minulosti, ani dnes hřiště není něčím odtrženým a druhotným. Don Bosco pokrýval zdi i podloubí valdocké oratoře nápisy. I zdi měly vychovávat a nápisy sdělovat jeho výchovné záměry. Vytvářel kulturu. Hřiště bylo animováno salesiány i laickými vychovateli, kteří si hráli s chlapci, procházeli se s nimi, povídali si, křičeli a běhali.

Kdo své mládí prožil v salesiánském prostředí, nebo s ním byl alespoň v kontaktu, snadno se mu ve vzpomínkách konkrétní salesiáni a vychovatelé spojují s veselým životem skupiny, aktivitami, radostí, slavnostmi, hodinami her, divadlem, hudbou. Vybaví se mu blízkost vychovatelů, kteří se stali „maličci s maličkými, aby ze všech učinili velké“.

Asistence

Skutečnost „asistence“ (Don Bosco vždy tento termín upřednostňoval před tehdy tradičním „hlídáním“) je pro preventivní systém podstatnou. Salesiánská tradice ve svých stanovách hovoří o asistentovi jako o tom, který „je neustále přítomen“. Samozřejmě se

jedná o přítomnost nikoli pouze fyzickou, nýbrž v plném slova smyslu výchovnou. Asistent není policajt nebo hlídač... Podle salesiánské tradice je schopen moudře a s taktem využívat všech příhodných příležitostí k výchově, (jak to vidíme například u Don Boskova „slůvka do ouška“).

Již ze života salesiánského hřiště má být cítit ovzduší, charakteristické pro jakékoli salesiánské dílo, které je skutečnou výzvou vzhledem k jiným typům řízení podobných výchovných institucí. Jinými slovy, má zde panovat „rodinný duch“. Při jakékoli salesiánské činnosti je třeba mít na paměti, aby se mladí lidé „cítili jako doma“, aby vnímali oratoř, školu nebo farnost jako domov pro mladé, aby dýchali ovzduší rodinnosti a spoluodpovědnosti, při vztazích a uspořádání ve smyslu hesla „rozum, náboženství, laskavost“.

Výchovná komunita

Slovo „prostředí“ se dnes nevztahuje pouze na konkrétní výchovné místo, ale také na širší úroveň „výchovné komunity“ (výchovné společenství). Výchovná komunita umožňuje nalézt konkrétní hnací motor, zodpovědné centrum výchovného a kulturního dění, a to v dialogu s místní občanskou komunitou (čtvrť, město, kraj ... svět!) a potřebami integrální výchovy mladého člověka, dnes tak silně poznamenaného životem v mnohotvárné kultuře, spolupřítomnými etnickými, kulturními a náboženskými rozdíly, stejně jako atraktivní vtíravostí hromadných sdělovacích prostředků a nových informačních technologií. Škola, oratoř či souhrn skupin mládeže ve farnosti se tak stávají místem, kde se lze nejen učit, ale i zakoušet možnosti a limity sociální kultury, osobní svobody, individuálního i společného života.

K uskutečnění takového díla je evidentně zapotřebí spojit síly a energie, zvát ke spolupráci, hledat podporu a prostředky, povzbuzovat k tvořivému hledání, experimentování a inovaci podle společně sdíleného a uskutečňovaného projektu ze strany všech složek, které výchovnou komunitu tvoří, počínaje samotnými mladými lidmi a ve spoluúčasti na všech kulturních a formačních možnostech, které daný obvod a jeho sociální kontext nabízejí. Na druhé straně, všechny tyto snahy by byly marné a vlastně špatné, pokud by nenalezly odezvu v realitě a dobré úmysly by neprovázelo úsilí o spoluúčast a spoluodpovědnost, podporované jasnými výkonnými strukturami a postupy.

Domov a čtvrť

Hovoříme-li dnes o formačním prostředí, rozumíme tím rovnováhu a aktivní působení rozličných složek nebo institucí v určitém kontextu.

Jak v minulosti, tak především v dnešní době je nemožné si představit výchovné instituce nebo formační místa pojímané a utvářené jako věže ze slonoviny či zvony ze skla, neboli prostředí chráněná zdmi a zamčenými dveřmi, zabezpečená před působením a poryvy zvenčí. Je to nemožné, a dokonce by to nebylo ani výchovné. Absolutní výchovná autoreferencialita (tedy systematická uzavřenost v sobě samé) nikdy nebyla pro výchovu dobrá. Je-li to zapotřebí, výchovná péče zahrnuje obezřetnost, opatrnost, a dokonce i ochranu. Zároveň se však moudře otvírá pluralismu, vychovává v pluralismu a s pluralismem.

I v tom nám charismatická zkušenost Dona Boska může nabídnout užitečné podněty. Do oratoře jednak přicházelo mnoho návštěvníků, ale zároveň jsou známy výlety všech

oratoriánů do měst a kopců, s kapelou, písničkami, divadelními představeními atd. Prostřednictvím Salesiánského věstníku byla činnost salesiánů uváděna ve známost „těm, kdo chtěli i těm, kdo nechtěli“, jak jednou žertem řekl Don Bosco advokátovi Bartolu Longovi.

Salesiánské dílo je otevřeno svému prostředí a spolupracuje jako buňka společenského organismu ve všem, co je ve znamení výchovy, formace, růstu a zkvalitňování života lidí, zejména mládeže. Umí kontaktovat význačné osobnosti, skupiny a aktivní hnutí ve svém okolí, ve své zemi i ve světě, přičemž neztrácí vlastní identitu a nabízí svou specifčnost. To vše se děje ve zdravém ovzduší a činí salesiánské dílo střediskem zdravého života, kam mladí lidé mohou chodit, scházet se, cítit podporu a uskutečňovat tvořivé formy sociálního a církevního voluntariátu, který pomáhá překonávat odcizení a nedovolí člověku upadnout do bezduchých mechanismů okolního prostředí.

Věci předem stanovené a věci spontánní

Na závěr těchto stručných poznámek bych chtěl ještě zmínit dva drobné výchovné rysy, pro pojetí výchovného prostředí v salesiánské tradici typické. Prvním a velice originálním je onen sympatický, cílený zmatek, vyjadřovaný slavnou větou Filipa Neriho: „Běhejte a skákejte podle libosti, jen nehřešte.“

Salesiánská výchova má smysl života, který plyne nepředvídatelným způsobem, a zároveň se ve své činnosti snaží mezi sebou spojovat různé nevypočitatelné prvky, typické pro všechny otevřené systémy (jako je osobní i společný život). Život mladého člověka se neodvíjí podle pevně stanoveného řádu. Tu a tam na něj hluboce zapůsobí ta či ona skutečnost nebo gesto, zachvátí jej touha vyzkoušet svou sílu, a dříve než něco přijme, musí to prozkoumat. Život s sebou nese i okamžiky milosti. Věci předem stanovené v určitém programu jsou sice důležité, ale neméně důležité je i to, co se zrodí mimo něj. Vzít tyto rodící se energie vážně a moudrým způsobem je využít pro vyzrávání mladého člověka vždy bylo výchovnou cestou. Je důležité „milovat to, co miluje mládež“. Rozum a náboženská motivace je musí v pravém okamžiku a okolnostech postihnout a v příhodném čase využít.

Tu můj přítel pokračoval: – Copak jste za starých časů oratoře nebyl vždycky mezi chlapci a zvláště v době rekreace? Vzpomínáte si na ta krásná léta? Cítili jsme se jako v ráji a vzpomínáme na tu dobu s láskou, protože všechno se řídilo láskou a my jsme před vámi neměli tajemství (...).

Srdečnost k chlapcům, zvláště o rekreaci. Bez srdečnosti je láska nepochopitelná. Ale kdo nechápe, že je milován, nemůže mít důvěru. Kdo chce být milován, musí ukázat, že miluje. Ježíš Kristus se stal maličkým s maličkými a snášel naše ubohosti. To je Učitel srdečnosti! Učitel, kterého je vidět jen za katedrou, je pouhým učitelem a nic víc. Ale když jde s hochy o přestávce hrát, stává se jejich bratrem. Je-li někoho vidět kázat jen z kazatelny, řekneme, že nekoná ani víc ani méně, než je jeho povinnost. Ale když prohodí slovo o rekreaci, je to slovo milujícího. Kolik obrácení způsobilo několik vašich slov, která jste nečekaně pošeptal některému chlapci, právě když si hrál. Kdo ví, že je milován, miluje. A kdo je milován, dosáhne všeho, zvláště u mládeže.

(Don Boskův Dopis z Říma)

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Prostředí velmi ovlivňuje každého člověka. Zamysleme se, co všechno na dnešní děti a mládež působí?
- Chápeme naši svobodu i tak, že nejsme otroky žádného člověka, ani společnosti či televize a internetu?
- Umíme být dostatečně otevření a přitom neztrácet vlastní identitu a svou specifčnost?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

7. Výchovné instituce a škola

Funkce institucí ve výchově

Don Bosco začal své dílo jako „jednoduchý katechismus“ a shromažďoval mladé i starší chlapce, aby nebyli vystaveni nebezpečí života na ulici. To se postupně rozšířilo a rozčlenilo v podobě oratoří, nedělní a večerní školy, učňovské dílny, ubytovny, internátů, střední školy atd. Zařadil se do proudu „preventivní“ péče o děti a mládež lidových vrstev, což bylo mezi katolíky i laiky 19. století dosti silně pocítovanou potřebou. Don Bosco chtěl svými díly vyjít vstříc potřebám mládeže a nabídnout jim možnost učit se řemeslům nebo navštěvovat střední školy, aby si tak „jednoho dne mohli poctivě vydělávat na živobytí“ a být „dobrymi křesťany a poctivými občany“. Poskytoval chlapcům „morální, občanskou a odbornou“ výchovu. Svou péčí o vzdělání „ohrožené“ mládeže nechápal pouze jako pomoc mladým k růstu v křesťanském životě a činnost pro „spásu jejich duše“, šlo mu také o jejich dobro jako osob i dobro celé společnosti. A bylo to vidět.

Dnes se výchovné instituce – rodinou počínaje – musí takřka všude ve světě potýkat s problémy, jejichž řešení není snadné pro nikoho. Ukazuje se jako nezbytné poskytnout odpovědi na nové požadavky společnosti na výchovu, vzdělání a formaci. Jejich potřebu mladí i dospělí pocítují stále silněji jako základ svého osobního i veřejného života, což jim umožňuje reagovat na komplikovanost moderního života, společenské a technologické inovace, kulturní a hodnotové změny současného světa. I dnes tomu může určitým významným způsobem posloužit zkušenost Dona Boska i preventivní systém.

Škola jako výchovná komunita

Škola Dona Boska na Valdoku byla vždy zaměřena v kontextu života a oratorních aktivit jako celku. Školy (stejně jako konvikty, ubytovny, farnosti či misijní centra) jsou v salesiánské tradici nazývány „domy“ – a to nikoli pouze formálně. Ve školách muselo panovat ovzduší rodiny a společné odpovědnosti, podle stylu vztahů a řízení inspirovaných „rozumem, náboženstvím a laskavostí“. Tímto způsobem by se mělo vytvořit prostředí formující již svým uspořádáním, (které by zároveň bylo podmínkou pro přímou a skutečnou výchovu ve vlastním slova smyslu), a to prostřednictvím vhodného klimatu, stylu řízení a vztahů, šířením myšlenek a hodnot významných pro jednotlivce i společnost.

Toto vše je dnes považováno za velice důležité. Existují snahy adekvátně odpovědět na tyto „výchovné požadavky“ utvářením a organizací školy ne jako podniku, ale spíše jako výchovné komunity.

Výchovná kultura

Výchovná účinnost školy a dalších výchovných institucí se proto nezakládá pouze na organizaci, ale také na kvalitě výchovné kultury. Mladým lidem je třeba pomoci se jí naučit a podněcovat je k formaci podle ní.

Již od počátku svého díla se Don Bosco snažil odpovědět na stále naléhavější potřebu vzdělání lidových vrstev města Turína (kde začínal průmyslový rozmach) i celého Piemontu za pomoci děl přízřibobených schopností chlapců a hodnotného obsahu. Stačí vzpomenout na jeho „školní“ publikace jako např. *Jednoduché pojednání o decimálním metrickém systému (Sistema metrico decimale ridotto a semplicità*, Torino, Paravia, 1849; v roce 1871 vyšlo tehdy již šesté vydání), mnohokrát vydaná dějepisná trilogie *Dějiny církve (Storia ecclesiastica*, 1845), *Dějiny spásy pro školy (Storia sacra ad uso delle scuole*, 1847), *Dějiny Itálie (Storia d'Italia*, 1855) atd.

Don Boskova metodologicko-výchovná citlivost a obsahově etické zaměření („osvitit mysl, aby se stalo dobrým srdce“) se stala rovněž základem jeho následné školské vydavatelské činnosti poté, co musel čelit klasické kultuře „humanitních“ škol, především po Casatiho zákonu (1859) a jeho plánu budování laické a liberální národní kultury. Stačí vzpomenout na ediční řady latinských a křesťanských klasiků pro školy, manuály pro výuku gramatiky, slovníky, „dramatická čtení“ pro mimoškolní aktivity.

Úloha vychovatele v procesu růstu mladých lidí

Současné sociologické výzkumy o životě ve škole poukazují na nevyčerpatelnou touhu po vztazích, které by se vyznačovaly úctou, dialogem, svobodou a osobním přístupem.

Při současné didaktické inovaci a používání nových výchovných počítačových technologií je stále větším pedagogickým oříškem, jak „nahradit jejich chybějící duši“ a dosáhnout optimální didaktické i výchovné komunikace. Obecněji řečeno, pedagogický výzkum posledních let připisuje stále větší důležitost prostředím, která pomáhají rozvíjet postupně sebeurčení osobnosti. Zralým a vyváženým způsobem je tak překonáván důraz na spontaneitu, tvořivost a aktivismus uplynulých třiceti let, který sice posiloval pozitivní postoje k institucím, ale zároveň působil úzkost a obtíže při osobním rozhodování. Platí to zejména pro onen pro mládež v dospívajícím věku těžký úkol najít syntézu se sebou samým, kulturou a životem, kulturou a vírou, vírou a životem.

Pro vychovatele je v tomto směru důležité, aby se nevyhýbal výchovnému „kamarádství“, byl přítomen v důležitých momentech, kdy se mladý člověk rozhoduje ohledně závažných, ne zcela jasných a pochopitelných záležitostí, (k čemuž je v dnešní době nucen stále častěji), nebo se na taková rozhodnutí chystá; kdy se snaží pochopit, vysvětlit si nějakou těžkou skutečnost a musí se s ní třeba i tvrdým způsobem vypořádat; kamarádství sice „slabé“, ale jasné ve své solidaritě, věrnosti, neustálé důvěře a svědectví.

V tradičních společnostech, jakou byla i společnost Dona Boska, s převážně rolnickým, řemeslnickým nebo zemědělským uspořádáním, se postava vychovatele neoddiskutovatelně utvářela podle vzoru otce. Výchovné prostředí bylo dáno modelem patriarchál-

ní a hierarchické rodiny, zdůrazňující spíše hodnoty podřízenosti a poslušnosti, než spolupráce, iniciativního ducha, demokratické spoluúčasti, osobní tvořivosti. Přesto však se některé rysy Dona Boska jako vychovatele jeví velmi poučnými i dnes:

- 1) schopnost jasným způsobem dávat pokyny pro život, přiměřené osobním možnostem a vlohám;
- 2) spolehlivé a rozvážné vedení v obtížích, které s sebou nesl život v určitém prostředí;
- 3) solidarita a lidská blízkost při vnitřním utrpení a v okamžicích krizí, spojených s osobním růstem;
- 4) schopnost objevovat svobodná a odpovědná povolání pro církev i společnost;
- 5) činnost při zřizování a budování podpůrných struktur a konkrétních prostorů pro život ve svobodě;
- 6) zejména jeho přátelská povaha, kterou se vždy snažil vložit do svých výchovných vztahů; vícekrát vyzval i své spolupracovníky alespoň k otcovsky prožívaným vztahům.

Hodnocení kvality výchovy

Současná pedagogika na různých úrovních silně zdůrazňuje prvek „hodnocení“, aby se mohlo kontrolovat a ověřovat to, co se nabízí.

V souladu s preventivním systémem je třeba výchovné instituce, školy, učňovská střediska a další výchovná prostředí hodnotit v první řadě z hlediska jejich výchovného a formačního působení, a nikoli podle toho, jak fungují a odpovídají vzhledem k ekonomickým a tržním cílům, případně k jejich schopnosti socializace. Účinnost a působivost budou dosaženy díky dobré kvalitě odborností, které mladí lidé získají na základě výchovy. Ty jim pak umožní pozitivně se zapojit do světa dospělých a dobře prožívat osobní i veřejný život.

Stejně to platí i pro výchovnou a školní kulturu. Ta musí podle preventivního systému vyznívat jako „excelentní“ nabídka humanity, musí být provokací k integrálnímu lidství, nabídkou pravdy a nikoli její relativizací, musí napomáhat k ocenění etického rozměru života, podněcovat k prohlubování myšlení i víry, podporovat vášnivě a neúnavně hledání toho, co je pravé, krásné, dobré a transcendentní.

Pro preventivní systém je však podstatné, aby mladí lidé viděli vychovatele nejen plánovat a řídit, ale i schopné „ztrácet pro ně čas“. Musí být mezi nimi jako ti, kteří na prvním místě žijí po pravdě a hladovějí po spravedlnosti.

Preventivní výchova si uchová svou „popularitu“ a charakter stálé výzvy pouze tehdy, pokud dokáže být kritériem vytváření kultury a řízení výchovných institucí způsobem, který budou odpovědně sdílet všichni zúčastnění, a kde se tedy mladí lidé budou cítit skutečnými protagonisty, aktivními subjekty a prvními odpovědnými za svou výuku a růst. To bude možné uskutečnit především v případě, že se ve škole, učňovském středisku, oratoři, středisku mládeže, skupině, sdružení či družstvu budou cítit „jako doma“ a že zde bude vládnout „rodinný duch“. Nejlepším způsobem ověření fungování preventivní výchovy vždy bude míra, do jaké se při ní podaří uskutečňovat zapojení členů výchovné i občanské komunity, sdílení a rozvoj solidních kompetencí.

Formace vychovatelů

Z toho, co bylo doposud řečeno, je jasné, že neuralgickým bodem zůstává spoluodpovědná formace rodičů, učitelů, animátorů a formačních týmů. Na prvním místě však podle preventivní tradice Dona Boska a salesiánské rodiny musí být mladí lidé, kteří musí být „na pole“ salesiánského výchovného poslání přivzváni, a nejen učiněni protagonisty své výchovy a formace, ale musí se sami stát kompetentními vychovateli vrstevníků i vlastních rodičů, (kteří jsou díky dětem do salesiánského výchovného dobrodružství rovněž zapojeni).

Na otázku profesora filozofie na Valdoku dona Bertella, jak učít, Don Bosco odpověděl: Drahy done Bertello,

udělám všechno, co bude v mých silách, abych mezi tvými žáky vzbudil lásku ke studiu, ale můžeš při tom spolupracovat i ty.

- 1. Považuj je za své bratry. Klíči k jejich srdci jsou laskavost, soucit, ohled.*
- 2. Nechej jim studovat pouze tolik, co mohou zvládnout, a ne víc. Umožni jim číst a vysvětlit látku bez odbočování.*
- 3. Velmi často je zkoušej, vyzývej k výkladům a mnohé četbě.*
- 4. Neustále povzbuzuj, nikdy nepokořuj. Chval je, jak můžeš, a nikdy neponižuj. Musíš-li potrestat, projev svou nelibost.*

Zkus to uskutečnit, a pak mi napiš. Budu se za tebe a tvé blízké modlit.

V Ježíši Kristu Tvůj milující přítel

kněz Don Bosco.

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Pokud přicházíme do styku se školou, vnímáme důležitost kvality výchovné kultury?
- Jsme připraveni pomoci mladým lidem i ostatním, když se rozhodují v závažných věcech, a to někdy i za ne zcela jasných a pochopitelných okolností?
- Je pro nás Don Bosco vzorem, který neustále povzbuzoval, nikdy nepokořoval, chválil, jak jen mohl a nikdy neponižoval? Když musel trestat, projevoval svou nelibost.

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

8. Scénář pro třetí tisíciletí

Oratoř jako „první dílo“

Oratoří par excellence je v salesiánské tradici dům Valdocco jako celek, s celou svou salesiánskou historií a „legendární pověstí“. Běžně se však oratoří rozumí salesiánská výchovná instituce, která je dnes stále častěji nazývána „střediskem mládeže“. Ve většině případů je spojena se salesiánskou farností. Salesiánská farnost bez oratoře je nemyslitelná, protože by jí scházelo to, čím se salesiánská instituce odlišuje od každé jiné: být pro mladé a pro jejich výchovu. I samotná farnost, chce-li být salesiánskou, musí být zamýšlena a uskutečňována v mladém, „oratorním“ stylu. Rovněž školy a učňovská

střediska mají v oratoři svůj přirozený doplněk (a i ve své povaze a cílech odrážejí oratorní styl vedení a řízení). A i kdyby oratoř byla samostatná jako mezifarnostní středisko mládeže, nebylo by ji možno redukovat na pouhé příslušenství nebo přívěšek farnosti. Nelze ji ani omezit na místo pro katechezi, modlitbu a klidné setkávání mladých z „farního okruhu“, jako tomu tradičně bylo u farností ve středo-severní části Itálie (ve stylu svatých Filipa Neriho a Karla Boromejského). Salesiánská oratoř musí alespoň ve svých úmyslech, (v praxi se to ne vždy daří), být skutečným střediskem mládeže, které bere za své nejen styl svobody a spontánnosti mladých, ale také jejich zájmy, problémy, tužby a sny. V „rodinném duchu“, neboli ve spolupodílení a spoluodpovědnosti každého a všech pak musí hledat způsoby, cesty a formy jejich uskutečňování v konkrétní historické podobě. V tomto smyslu se pak oratoř stává skutečnou laboratoří výchovy a formace, místem, kde mladí mohou snít, plánovat, skládat důležité zkoušky a kráčet po cestách života. Mohou zde v praxi uplatňovat a cvičit svou svobodu a odpovědnost, angažovanost a solidaritu.

Z těchto důvodů je oratoř kritériem kvality každého salesiánského díla, nebo jak se říká v tradičním salesiánském žargonu, „prvním dílem“.

Oratoř mění podobu

V posledních letech se podoba oratoří a středisek mládeže dost změnila. Ne všichni chodí do oratoře, stejně jako ne všichni chodí do kostela. Mnozí pak kombinují návštěvování oratoře nebo střediska mládeže s chozením do tělocvičny, tancem, sportem, kroužkem, přáteli, případně s přáteli nebo sami zůstávají doma, poslouchají hudbu, hrají počítačové hry nebo přepínají televizní kanály z jednoho na druhý a sledují filmy v žádném případě klidné a něžné... A na konec je tu také škola, studium, úkoly, zkoušení a možná i touha si přečíst časopis nebo knihu. Další chodí úplně jinam: na ulici, jezdí na motorkách, sedí a celé dlouhé hodiny spolu vykládají, pokud ovšem nekouří, neberou drogy, nekradou a neničí. Jiní navštěvují organizace úplně jiného druhu než církevní. Občanský pluralismus je stejně rozšířený jako pluralismus ideologický, politický, kulturní či náboženský. Oratoř a středisko mládeže nemá na sdružování dětí a mladých a na jejich volný čas monopol.

Nové tváře, nové problémy

Jsou zde však ještě další nové věci. Návštěvnost oratoří v Itálii a na Západě se snížila prostě i proto, že se rodí méně dětí. Itálie drží v porodnosti negativní primát a Evropu stále více charakterizují staří lidé. Pomocí pro již ne příliš vzdálenou budoucnost jsou děti přistěhovalců, kteří pracují v naší zemi a dalších zemích Evropské unie. Už nyní se jedná o skutečnost, která se stává hmatatelnou. V našich oratořích a střediscích mládeže (stejně jako ve školách a farnostech) se objevují tváře jiných barev, než je naše, chlapci a dívky jiných kultur (Slované, Afričané, Asiaté, Jihoameričané), nekatolických náboženství (muslimové, pravoslavní a příslušníci dalších nejružnějších náboženských vyznání a spolků...), a přidružují se k těm, kteří díky rodinné situaci ani nevědí, co je to rodinná pohoda a náboženský život.

V každodenním životě pocítujeme účinky ekonomické globalizace a mezinárodního obchodu. Mění se rozvrstvení obyvatel, životní styly, ustavuje se nová podoba vztahů

díky konfrontaci kultur, světových názorů, hodnot, východisek, rodí se velké otázky ohledně toho, kdo jsme, co děláme, co si přejeme a kam směřujeme.

Jak se dnes říká, naše města, občanské soužití a každodenní život stále více nabývají rysů multietnické, multikulturní a multináboženské společnosti.

Demokratické soužití a integrace

Současný život v západních zemích je založen na liberálně demokratickém pojetí, které sice má své limity, ale i historii a perspektivy, které nelze beztržně přehlížet. Zasahuje to bohužel nejen identitu, ale také budoucnost západní civilizace a celého světa. Třebaže je zajištěna zákonnost a podstata tohoto společenského dědictví kultury a civilizace, naši povinností je klást právní a občanské předpoklady k tomu, aby se neděla diskriminace, vykořisťování a vylučování na okraj společnosti. Integraci cizinců (ale i členů Evropské unie) nelze vyřešit jednostranným požadavkem, aby se nám přizpůsobili. Základní perspektivou musí být to, aby se všichni spolu s námi stali plnoprávními občany s respektem (a podporou) k jejich odlišnosti, která je zároveň obohacením, podnětem k dalšímu rozvoji a odvážné obnově, ke kulturní budoucnosti, k lidsky důstojnému a kvalitnímu životu.

Samozřejmě, že to nejde bez problémů. Nepřijde to samo od sebe. Ze strany všech je zapotřebí úsilí o vlastní formaci, změny nebo alespoň nové konverze mentality, schopnosti se konfrontovat a překonávat předsudky i příliš příkrá a uzavřená zajatá myšlenková schémata, a to na obou stranách. Teroristický útok na Dvojčata v New Yorku to ukazuje zcela jasně. Rizika nejsou neopodstatněná. Dělat, jako že nic a povšechné „mějme se rádi“ nejsou k ničemu, protože rozdíly, různé způsoby vnímání, myšlení a chování dříve nebo později vyplavou na hladinu. Rasistické výlevy a fascinace exotikou k ničemu dobrému nevedou.

Preventivní systém v akci

V tomto epochálním dění se oratoř snad více než kdy jindy musí stát domovem, školou, farností, hřištěm, místem setkávání a společného růstu, otevřít se okolnímu prostředí a dýchat ne vždy zdravými plícemi našich měst. Otevřenost samozřejmě vyžaduje řád a disciplínu. Oratoř není ulice. Prostředí, zdi, rozdělení času, věci, „co se smí dělat“, jsou prostředkem výchovy a součástí výchovného projektu oratoře. Pravidla je třeba plánovat, dávat na vědomí, vyžadovat a dodržovat. Ne všechno je vždy dovoleno. V životě existuje určitá míra a hranice, jejíž přestupování již není správné a poctivé. Na druhé straně, otevřenost a úcta jdou ruku v ruce s nabídkou a požadavky. Rozumnost neboli přihlížení k rozdílnostem, a zároveň ukazování „dobrých důvodů“, musí být vždy doprovázena laskavostí, která vytváří předpoklady pro osobní a trvalé vztahy. Oba postoje tak umožní vyvažovat a odměňovat nabídky šité konkrétním osobám na míru, různě přizpůsobené „každému podle jeho možností a potřeb“, jak říkal starý socialistický ideál. Tímto způsobem se vytvoří prostor pro spoluúčast mladých, pro jejich protagonismus a přínos nejrůznějších osobních situací uvnitř i vně oratoře. Je pochopitelné, že to všechno nezbytně předpokládá tým vychovatelů, kteří v oratoři i „na ulici“ plánují a pracují společně.

„Evangelium v akci“

To největší úsilí, které však možná budou muset vychovatelé, animátoři a mladí lidé angažující se pro dobro svých kamarádů vynaložit, bude spočívat v chápání, nabízení a dosvědčování velkých a silných, všem lidem společných, hodnot. Patří k nim úcta a podpora každého člověka a jeho specifických možností, úsilí o radost ze života a solidaritu v dobrém, spolupráce na budování společnosti s lidskou tváří, touha po uskutečnění snu o spravedlnosti a pravdě, která nás všechny převyšuje, která přináší svobodu a každému z nás i všem zároveň trochu štěstí, svědectví lásky, dobroty, milosrdenství a odpuštění. Pak možná postačí jen málo, jen pár podstatných znamení k tomu, abychom ukázali, v čem spočívá a jak se prožívá „evangelium v akci“, a slavili ho v křesťanské liturgii, protože jsme ho již „katolicky“ slavili a chceme slavit liturgii života.

Není vlastně toto onou evangelní „blízkostí“, která je základem i vrcholem každé křesťanské výchovy a „nejvyšším příkázáním“ křesťanský orientovaného chování? A není právě toto podstatou Don Boskova „*da mihi animas*“?

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Jsme ochotni přiložit ruku k dílu při budování a chodu oratoře (střediska mládeže), bez níž je každá salesiánská farnost nemyslitelná?
- Všimli jsme si, že naše města, občanské soužití a každodenní život stále více nabývají rysů multietnické, multikulturní a multináboženské společnosti. Jak to ovlivní naše apoštolátní úsilí? Kde jsou určité míry a hranice, jejichž přestupování není správné?
- Nabízíme za těchto okolností a svědčíme o velkých, silných a všem lidem společných hodnotách? Které to jsou?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

9. Lidé naděje – vychovatelé podle preventivního systému

Don Bosco – člověk naděje

Vzhledem k době, stavu světa a výhledům do budoucna naši momentální situace se mi zdá stále naléhavějším a důležitějším, že pokud někdo sdílí salesiánského ducha a chce vychovávat podle preventivního systému, musí být jeho základním postojem postoj naděje.

Don Bosco nebyl naivní. Doba, v níž žil, nebyla jednoduchá. Jeho život byl ovlivněn skutečně epochálními změnami. Jak bylo řečeno, velice brzy po francouzské revoluci propukl požár liberálních konstitučních povstání s následným laickým antiklerikalismem. Konec Don Boskova života byl poznamenán eurocentrickým kolonialismem a vzrůstajícím se revolučním socialismem.

Ve spisech Dona Boska nechybějí poukazy na problémy, které ztěžovaly život jeho doby. On však svým způsobem pracoval pro lepší budoucnost. Neupadl do neplodného

naříkání, ale věnoval svůj život výchově chudé a opuštěné mládeže, svým apoštolátem dobrých knih usiloval o pozvednutí kulturní úrovně společnosti. Aktivně se snažil, stavěl se na stranu dobra a šířil ho všemi možnými způsoby, a to především využitím možností preventivní výchovy. Jeho výchova nejenže dovedla chránit a držet daleko od zla, ale již předem mimo jakoukoli ideologickou či politickou příslušnost stimulovala ty nejlepší síly dětí, mládeže, vychovatelů, společnosti.

Don Bosco ze svého křesťanského hlediska nepovažoval dítě za idol, ale byl si vědom, že si s sebou nese tíhu omezení a následků lidského hříchu. Ale i když bylo „zraněno“ a poškozeno, jako stvoření k obrazu a podobě Boží v sobě uchovávalo radikální schopnost k dobru. Tu bylo třeba podněcovat, pěstovat a utvářet prostřednictvím rozumné, motivované a k hodnotám otevřené pomoci, laskavé a k dobru povzbuzující přítomnosti dospělých, kteří byli „v rodinném duchu“ mezi mladými (= „asistence“).

Být „pozitivním“ člověkem v dnešní době není snadné

Domnívám se, že pro nás příklad Dona Boska může být užitečný i dnes. Jsme povoláni k práci ve světě, v dějinách, ve veřejné, sociální i politické oblasti. Proto je třeba se vychovávat a formovat, abychom i jako vychovatelé a vychovatelky byli především „dobrymi křesťany a poctivými občany“, což není snadné pro nikoho. Žijeme totiž ve velmi složité a diferencované společnosti a nikdo učený z nebe nespádl. Budoucnost se nejvíce příliš růžová; globalizace může přinést další chudobu, nespravedlnost a zvětšení sociálních rozdílů; mladí lidé nemají před sebou dobré výhledy do budoucnosti; chudí se budou stávat ještě chudšími, bez zaměstnání, vyloučení na okraj a donuceni ke kriminalitě; politikům se nedá příliš věřit... a takto bychom mohli pokračovat ještě dlouho.

Pokud naše přítomnost vypadá takto, jak nepropadnout úzkosti a strachu, pomyslíme-li na budoucnost?

Pokusím se ukázat několik způsobů, jak rozpoznat znamení naděje a pro naši práci nalézt oporu v hodnotách.

Učit se být lidmi naděje

Být muži a ženami naděje nepřijde samo sebou. Musíme to chtít a prosit Boha, aby nám k tomu dal svou milost. Je třeba se rozhodnout, zaujmout postoj, postavit se na stranu dobra, i kdyby ho mělo ve srovnání s hromadou zla být jen miligram. Neuzavírat se a necítit se izolovanými, nýbrž hledat přátele, kamarády, sdružení, vytvářet veřejné mínění, organizovat hnutí pro šíření myšlenek, perspektiv a hodnotných projektů. Zejména jako vychovatelé a vychovatelky podle preventivního systému bychom měli takto jednat ve všem, co se týká mládeže a lidových vrstev, výchovy, školy, rodiny, prevence, pomoci v situacích vykojení a vyřazení na okraj společnosti. V této problematice bychom měli nejen udělat všechno, co je v našich silách, ale být přítomni i tam, kde se kladou ekonomicko-politické předpoklady pro budoucnost, měli bychom „být slyšet“ všude tam, kde je třeba zaujmout postoj na úrovni veřejného mínění.

Pro uskutečnění tohoto cíle je zapotřebí nejprve „vycvičit oči pro dobro“, protože je musíme dokázat objevovat jako růžové poupě uprostřed trní. Jinak bychom se mohli dostat do situace, kterou popisuje jedno italské přísloví: „Není více hluchý než ten, kdo nechce slyšet“ (a já bych dodal: „Není více slepý než ten, kdo nechce vidět“). Musíme se naučit „číst“ naši dobu; vytvářet si rozumná kritéria, která nám pomohou analyzovat

fakta a události; navykнуть si určité revizi vlastního života a pohlížet na svou činnost ve světle klasického „vidět, hodnotit, jednat“; nevidět všechno černobíle, ale vnímat cenné odstíny a stupně; opustit logiku „všechno, nebo nic“. Těchto několik formačních linií by nám mohlo napomoci stát se lidmi naděje, kteří se jen tak snadno nenechají odradit od práce pro dobro a nepropadnou při tom únavě.

Lidský a náboženský základ naděje

Na čem naději založit? Domnívám se, že pro důvěru v budoucnost existuje spousta dobrých důvodů. „Víra“ v člověka a jemu příznivý rozvoj není ničím absurdním, a to ani u lidí nevěřících. Vychovatelé „věří“ v mladého člověka podle klasického rčení „*In puero homo*“ – „V chlapci se skrývá muž“.

Všichni známe nevěřící lidi, kterým leží na srdci člověk a budoucnost civilizace, a nikoli barbarství, bez ohledu na jejich politickou, ideologickou či náboženskou příslušnost.

Jako křesťané však navíc důvody naší naděje můžeme stavět na základech, které nám dává víra (a v tomto smyslu je dobré se často a každodenně modlit: „Pane, dej mi větší víru!“). Jako křesťané se musíme naučit „dívat podle evangelia“. Zde nejde jen o to „vidět nejprve trám ve vlastním oku, spatřím-li v oku svého bratra třísku“. Podle 11. článku konstituce *Gaudium et spes* II. vatikánského koncilu máme vidět „znamení doby“, neboli „historické ukazatele“ dokazující přítomnost Ducha Božího působícího v dějinách. Ty nám ukazují místa a směry, kterými jako církev i jednotliví křesťané máme napřít své úsilí, chceme-li „plnit Boží vůli“. Připomeňme si, že Bůh chce, aby „všichni lidé došli spásy a dospěli k poznání pravdy“ (1 Tim 2,4).

Vychovávat v důvěryhodném obzoru naděje

Myslím si, že v horizontu stvoření, vykoupení a příslibu plného společenství s Bohem a za přítomnosti konkrétních semínek naděje naší doby, lze otevřít brány a „překročit práh naděje“, (jak vyzval ve stejnojmenné knize papež Jan Pavel II.). Tak budeme moci spatřit záblesky možnosti, že jakékoli úsilí o nové nebe a novou zemi, kde bude definitivním způsobem zářit spravedlnost a pravda, kde budeme vidět Boha tváří v tvář a budeme stále s ním, má smysl.

Proto Ježíš na počátku evangelia říká: „Změňte smýšlení a věřte evangelium“ (Mk 1,15), a na jeho konci sám učedníky těší „Já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa“ (Mt 28,20).

Křesťanský vychovatel má při své práci právo tuto přítomnost Ježíše, navždy vzkříšeného Pána, cítit ve své blízkosti. A v této naději může spolupracovat i s těmi, kdo v Boha nevěří, třebaže se od nich odlišuje. Jejich společným „horizontem“ a cenným „místem“ je totiž živoucí člověk či dítě, ať už v Boha věří, nebo nevěří.

(...) Ale jak tyto moje drahé hochy zase vzkřísit, aby znova nabyli té živosti, veselosti a srdečnosti jako kdysi?

– *Láskou.*

– *Láskou? Copak nejsou moji chlapci dost milováni? Ty přece víš, jak je mám rád. Ty víš, co jsem pro ně vytrpěl a snášel za těch dlouhých čtyřicet let a kolik snáším a trpím dodnes. Kolik to bylo strádání, ponižování, protivenství a pronásledování,*

abych jim sehnal chleba, domov, učitele a hlavně abych se postaral o spásu jejich duší. Udělal jsem pro ně všechno, co jsem uměl a mohl. Jsou mojí celoživotní láskou.

- *Nemluvim o vás.*
- *A o kom tedy? O těch, co mě zastupují? O ředitelích, prefektech, učitelích, asistentech? Nevidíš, že jsou mučedníky studia a práce? Že obětují svá mladá léta pro ty, které jim svěřila Boží prozřetelnost?*
- *Vidím, chápu. Ale to nestačí. Chybí něco, co je ještě důležitější.*
- *Co to může být?*
- *Aby byli chlapci nejen milováni, ale aby také sami chápali, že jsou milováni.*
(Don Boskův Dopis z Říma)

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Jsem člověkem naděje, nebo se spíš dívám na svět kolem sebe pesimisticky? Jaké jsou zdroje naší naděje?
- Konáme pravidelně revizi svého života ve smyslu „vidět, zhodnotit, jednat“?
- Jaké máme zkušenosti ze spolupráce na budování „lepšího světa“ s těmi, kdo v Boha nevěří?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

10. Zopakovat „operaci Don Bosco“

Za jakých podmínek může být preventivní systém aktuální i dnes?

Preventivní systém byl vytvořen a realizován jako odpověď na formační požadavky spojené s daným kulturním kontextem, s požadavky Itálie 19. století, začínající se utvářet jako jednotný národ. Celá salesiánská rodina v dnešní době a všichni, kdo jako salesiáni a se salesiány pracují, si „nárokují“, že preventivní systém má i dnes co říci vychovatelům a vychovatelkám, stejně jako mladým lidem, kteří si kladou otázky ohledně vlastní formace a budoucnosti. To však podle mého názoru předem vyžaduje:

- 1) podle vzoru Dona Boska učinit z výchovy své životní rozhodnutí;
- 2) z hlediska výchovy se zamyslet nad podmínkami života mladých lidí a jejich sociálně-kulturním životním prostředím;
- 3) „preventivním“ způsobem znovu promyslet způsoby a oblasti výchovného působení.

Učinit z výchovy smysl života a životní rozhodnutí

Preventivní systém nevyžaduje servilní opakování toho, co dělal Don Bosco. Je spíš zapotřebí mít odvahu a ve změněných, aktuálních historických podmínkách uskutečňovat to, co ve své době uskutečnil on. Don Bosco není „Mar‘an“, který se najednou zjevil ve své době. Jeho pedagogicko-pastorační činnost navazuje na nevyčerpatelnou křesťanskou výchovnou a pedagogickou tradici činnosti ve prospěch mládeže, zejména té nejchudobnější. Postupně vyzrával ve svém povolání k výchově a specifickému pojetí života jako občana, křesťana a kněze. Je jisté, že po prvních pastoračních zkušenostech se definitivním způsobem rozhodl soustředit svou mysl, srdce, síly a veškerou činnost ve prospěch výchovy chudé, opuštěné a ohrožené mládeže.

Jako včera, tak i dnes má preventivní systém zapotřebí osob, které z výchovy učiní svou životní volbu, a výchova se stane sjednocujícím středem jejich osobního života, inspiračním a dynamickým ohniskem jejich činnosti, funkcí i osobních rolí. Není nutně zapotřebí být knězem, ale učinit z výchovy jeden z důvodů proč žít a vydávat vlastní energii.

Vnímání současné situace mládeže „výhovným způsobem“

Druhou z podmínek pro aktualizaci preventivního systému je vnímání současné situace mládeže a prostředí, v němž žije, výhovným způsobem.

Náš svět zná, a často i těžko snáší jevy, které by Dona Boska ani ve snu nemohly napadnout: vpád masových sdělovacích prostředků, počítačů a mobilních telefonů do života každého člověka; závatné zrychlení změn a inovací na všech úrovních osobního i veřejného života; pluralismus; krizi systémů potřebných pro život člověka a krizi společenského soužití; krizi hodnot a tradičních morálních jistot; stoupající složitost individuálního i společenského života; odosobnění a extrémní subjektivizaci způsobů chování jednotlivců i společnosti; omezení myšlenek a perspektiv na pouhou přítomnost, s následnými obtížemi pro dobrou historickou paměť na jedné a dlouhodobé projekty do budoucnosti na druhé straně; sekularizaci rodinného a společenského života atd.

Je tedy nutno tvářit v tvář této situace fatalisticky konstatovat, že se těmto „perverzím tendencím“ nedá nijak postavit? Je třeba se nečinně smířit a pasivně se nechat vléci událostmi? Omezit se naopak na „pedagogiku mlčení“?

A dále – skutečně situace zahrnuje celou realitu života mládeže? Domnívám se, že nikoli. Musíme být více pozitivní a lépe studovat skutečnost, jak co do jejího celku, tak zejména co do výchovy.

Chápat to, co naše doba vyžaduje, její nároky, touhy a zklamaná očekávání, která je zapotřebí naplnit, a nikoli nadále umrtvovat, a to jak ve společnosti všeobecně, tak v situaci mládeže zvláště. Výchova je svou podstatou činností ve prospěch budoucnosti.

Dobrý a plný život je v podstatě posledním cílem výchovy. Prakticky to značí klást větší důraz na kvalitu než na kvantitu, hledat zlomky hodnot rozptýlených a rozestých v nejednoznačném a převážně negativním tíživém prostředí kolem nás, které jako by mělo všude větší slovo a sílu.

Výchova přizpůsobená konkrétnímu mladému člověku

Dnes je mnohem více než v minulosti důležité přijímat mladého člověka takového, jaký je (tzn. s jeho jménem a příjmením a v momentálním období jeho života) a čím se může stát, navyknout si artikulovat a vážit nabídky a výchovné působení odpovídající jeho současnému stavu a okolnostem.

Uvádět na cestu do budoucnosti, ke druhým a přes všechny hranice

Funkcí výchovné činnosti je předat mladým lidem kulturu společnosti, ve které žijí, a pomoci jim přizpůsobit se jí. Úkolem výchovy je však rovněž pochopit minulost a spolupracovat na utváření budoucnosti. Proto je třeba sestoupit pod povrch skutečnosti do hloubky a dosáhnout hladin života, kde se rodí potřeby, raší touhy a vykvétají sny; kde se přestupuje hranice přítomnosti a s odvahou vstupuje do nevyzpytatelné budoucnosti. Cílem výchovy pro třetí tisíciletí je naučit se vidět skutečnost „jinak“ a „spolu s druhými“, třebaže se od nás a našich skupin odlišují. Překonávat pasivitu, hledat spo-

lečné dobro, nespokojovat se s tím, že „to tak dělají všichni“, že se „to tak dělalo vždycky“, nebo že „my máme přece pravdu“. To jsou mety, ke kterým musíme směřovat, chceme-li zůstat na úrovni doby (jak se vždy Don Bosco snažil) a usilovat o lepší svět.

Cíl a prostředky

Je sice důležité ukazovat na velké hodnoty, k nimž vychovávat, stejně jako je užitečné dělat dobré projekty. Ale to nestačí. Povinností, či lépe úkolem každého vychovatele je propojit představu cíle, kterého chce dosáhnout, a vůli po hledání prostředků, nástrojů, cest, strategií a itinerářů. Díky nim může platně spolupracovat na dosažení potřebných kompetencí, které budou základem jeho růstu ve svobodě a osobní odpovědnosti.

Výchovné úmysly ztrácejí svou sílu, pokud k jejich praktickému uskutečnění scházejí strukturální, hmotné, procedurální a osobní podmínky. Jak říká jedno úsloví: „Cesta do pekla je dlážděna dobrými předsevzetími“.

Don Bosco se snažil spojit ideály s výchovnou praxí, a proto zakládal své instituce. Proto je dnes pro církev i pro svět „velký vychovatel“. Pro všechny vychovatele, kteří na počátku třetího tisíciletí chtějí pracovat podle preventivního systému, je Don Bosco výzvou.

O svatém Janu Boskovi, zakladateli velké duchovní rodiny, je možno říci, že zvláštním rysem jeho, geniality je výchovná praxe, kterou on sám nazval, preventivním systémem. Ten je v určitém slova smyslu esencí jeho pedagogické moudrosti a zároveň prorockým poselstvím, které nám i celé církvi zanechal. Patří mu za to pozornost a uznání mnoha vychovatelů a pedagogických odborníků.

Podstata jeho nauky, mimořádnost jeho ducha, úmysly, styl i charisma mají trvalou hodnotu i dnes, protože jsou inspirovány transcendentní pedagogikou Boží.

Integrální výchovné pojetí, jež vidíme u Dona Boska, je v církvi i ve světě realističtější pedagogikou svatosti. (...) Originalita a odvaha jeho požadavku, svatosti mladého člověka jsou výchovnému umění tohoto velkého světce vlastní. Proto můžeme Dona Boska právem nazvat „učitelem spirituality mládeže“. Jeho zvláštním tajemstvím bylo nezklamat hluboké touhy mladých (jejich potřebu života, růstu, radosti, svobody, budoucnosti) a postupně a realisticky je společně vést k zakoušení skutečnosti, že jedině v „životě milosti, tedy v přátelství s Kristem“, je možno plným způsobem uskutečnit ty nejautentičtější ideály.

(Z listu Iuvenum Patris Jana Pavla II.)

Podněty k zamyšlení a diskuzi:

- Cítím se být vychovatelem, nebo jen pozoruji, co se kolem mě děje?
- Uvědomujeme si, že výchova je podstatnou činností ve prospěch společnosti?
- Jak můžeme vylepšit strukturální, hmotné a osobní podmínky salesiánského díla?

Modlitba k Donu Boskovi:

Svatý Jene Bosko, otče a učiteli mladých... (Viz str. 3.)

(Úplný text můžete najít v knize „Dej mi duše – Salesiánská tradice“ vydané Karmelitánským nakladatelstvím v roce 2006.)

Obsah

Úvod	3
Modlitba k Donu Boskovi	3
1. Výchovná zkušenost Dona Boska	4
2. Salesiánská prevence dnes	7
3. Náboženství: základ preventivního systému	9
4. „Poctiví občané a dobří křesťané“	12
5. Výchova jako systém – výchovný vztah	14
6. Prostředí, hřiště, život	17
7. Výchovné instituce a škola	20
8. Scénář pro třetí tisíciletí	23
9. Lidé naděje – vychovatelé podle preventivního systému	26
10. Zopakovat „operaci Don Bosco“	29